

Отримана 24.03.2026

Прорецензована: 15.04.2026

Прийнята до друку: 20.04.2026

Електронна адреса: ayun@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-3846-7832>DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2026-30-3-10>

Носова Г. Політика визнання: від мультикультуралізму до політики перерозподілу та теорії соціальної справедливості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. № 30. С. 3–10.

УДК 141.7:316.4

Ганна Носова

ПОЛІТИКА ВИЗНАННЯ: ВІД МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ ДО ПОЛІТИКИ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ТА ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

У статті досліджується розвиток концепції політики визнання у сучасній соціальній філософії та її значення для аналізу соціальної справедливості й суспільних трансформацій. У сучасній політичній філософії політику визнання пов'язують передусім із мультикультуралістською концепцією Чарльза Тейлора, проте такий підхід відображає лише один із напрямів її розвитку і не охоплює всього теоретичного змісту цієї проблематики. Поза межами мультикультуралізму сформувався широкий спектр теоретичних підходів, у яких визнання розглядається як універсальний принцип організації соціального життя, функціонування соціальних інститутів та механізм відтворення соціальної справедливості. Основна увага в статті зосереджена на теоретичних підходах Акселя Гоннета, Ненсі Фрейзер та Айріс Меріон Янг, які пропонують різні моделі осмислення соціальних конфліктів та визнання як способу їх вирішення.

Важливу роль у розвитку теорії визнання відіграв Аксель Гоннет, який розглядає визнання не лише як основу формування ідентичності особи, а як фундаментальний принцип організації суспільства загалом. У його концепції соціальні відносини інтерпретуються як відносини взаємного визнання, що формують як індивідуальну ідентичність, так і саму структуру соціального життя. Визнання у цьому підході виступає необхідною умовою соціальної інтеграції, оскільки саме через нього індивіди набувають здатності до соціальної свободи та участі у спільному житті. Відповідно, соціальні конфлікти постають як боротьба за визнання, що виникає у ситуаціях знецінення, виключення або ігнорування окремих груп чи індивідів. Саме ця боротьба, за Гоннетом, виступає рушійною силою історичного розвитку суспільства, оскільки вона спрямована на розширення форм взаємного визнання і, таким чином, на поступове формування більш справедливих соціальних відносин.

Інший підхід пропонує Ненсі Фрейзер, яка розширює розуміння політики визнання та одночасно критично переосмислює позицію Гоннета. На її думку, проблема визнання полягає не лише у символічній повазі чи культурному схваленні, а передусім у забезпеченні громадянам рівного доступу до соціальних інститутів та рівного статусу. У цьому контексті визнання пов'язується з можливістю повноцінної участі у суспільному житті, що дозволяє розглядати соціальну несправедливість як результат інституційних і статусних асиметрій. Розвиваючи цю аргументацію, Фрейзер пропонує поєднати політику визнання з політикою перерозподілу, підкреслюючи, що культурні та соціально-економічні форми нерівності взаємопов'язані і повинні аналізуватися разом. Такий підхід розширює аналітичні можливості теорії визнання і дозволяє розглядати її як комплексну модель соціальної справедливості, що охоплює як статусні, так і матеріальні аспекти соціальної нерівності.

У концепції Айріс Меріон Янг соціальна несправедливість аналізується не на рівні окремих міжособистісних конфліктів, а як результат функціонування соціальних структур, що відтворюють нерівність незалежно від намірів окремих акторів. У цьому підході несправедливість розглядається як властивість самого соціального порядку, який обмежує життєві можливості певних груп, їх доступ до ресурсів і здатність впливати на прийняття рішень. Янг наголошує, що аналіз справедливості має зосереджуватися на структурних відносинах влади та інституційних механізмах, які формують соціальні асиметрії. У зв'язку з цим вона пропонує модель групово-диференційованої політики, що передбачає врахування специфічних позицій різних соціальних груп у процесі ухвалення рішень і підкреслює необхідність трансформації інституцій та розвитку механізмів політичної репрезентації, пов'язуючи соціальні зміни не лише з моральною трансформацією взаємин, а й із реформуванням самих інституційних структур.

Ключові слова: теорія визнання, взаємне визнання, особистість, політика перерозподілу, соціальна справедливість, емоційне визнання, правове визнання, соціальне визнання, соціальна інтеграція, невизнання, невидимість, принцип паритету участі, «перспективний дуалізм», групово-диференційована політика, Аксель Гоннет, Ненсі Фрейзер, Айріс Меріон Янг.

Ganna Nosova

POLITICS OF RECOGNITION: FROM MULTICULTURALISM TO POLITICS OF REDISTRIBUTION AND THE THEORY OF SOCIAL JUSTICE

The article examines the development of the concept of the politics of recognition in contemporary social philosophy and its significance for the analysis of social justice and societal transformations. In contemporary political philosophy,

the politics of recognition is primarily associated with Charles Taylor's multiculturalist concept; however, such an approach reflects only one direction of its development and does not encompass the full theoretical scope of this issue. Beyond multiculturalism, a wide range of theoretical approaches has emerged in which recognition is considered a universal principle of the organization of social life, the functioning of social institutions, and a mechanism for reproducing social justice. The article focuses primarily on the theoretical approaches of Axel Honneth, Nancy Fraser, and Iris Marion Young, who propose different models for understanding social conflicts and recognition as a means of resolving them.

An important contribution to the development of recognition theory was made by Axel Honneth, who considers recognition not only as the basis for the formation of individual identity but also as a fundamental principle of the organization of society as a whole. In his conception, social relations are interpreted as relations of mutual recognition that shape both individual identity and the very structure of social life. Recognition in this approach is a necessary condition for social integration, since it is through recognition that individuals acquire the capacity for social freedom and participation in collective life. Accordingly, social conflicts appear as struggles for recognition that arise in situations of devaluation, exclusion, or the neglect of particular groups or individuals. According to Honneth, this struggle becomes the driving force of historical social development, as it aims at expanding forms of mutual recognition and thus at the gradual formation of more just social relations.

A different approach is proposed by Nancy Fraser, who broadens the understanding of the politics of recognition while critically reconsidering Honneth's position. In her view, the problem of recognition is not limited to symbolic respect or cultural approval but primarily concerns ensuring equal access to social institutions and equal status for citizens. In this context, recognition is linked to the possibility of full participation in social life, which allows social injustice to be interpreted as the result of institutional and status asymmetries. Developing this argument, Fraser proposes combining the politics of recognition with the politics of redistribution, emphasizing that cultural and socio-economic forms of inequality are interconnected and must be analyzed together. Such an approach expands the analytical possibilities of recognition theory and allows it to be considered a comprehensive model of social justice that encompasses both status-related and material aspects of social inequality.

In Iris Marion Young's conception, social injustice is analyzed not at the level of individual interpersonal conflicts but as a result of the functioning of social structures that reproduce inequality regardless of the intentions of individual actors. In this approach, injustice is understood as a feature of the social order itself, which limits the life opportunities of certain groups, their access to resources, and their ability to influence decision-making. Young emphasizes that the analysis of justice should focus on structural relations of power and institutional mechanisms that shape social asymmetries. In this regard, she proposes a model of group-differentiated politics that involves taking into account the specific positions of different social groups in decision-making processes and emphasizes the need for institutional transformation and the development of mechanisms of political representation, linking social change not only to the moral transformation of relationships but also to the reform of institutional structures.

Keywords: recognition theory, mutual recognition, personality, politics of redistribution, social justice, emotional recognition, legal recognition, social recognition, social integration, misrecognition, invisibility, parity of participation principle, "perspectival dualism," group-differentiated politics, Axel Honneth, Nancy Fraser, Iris Marion Young.

Політика визнання – не лише мультикультуралізм

У сучасній політичній філософії політика визнання часто асоціюється насамперед із мультикультуралізмом Ч. Тейлора, однак історично й теоретично вона не вичерпується цією традицією і не може бути зведена виключно до проблеми культурної ідентичності. Мультикультуралізм у цьому контексті постає лише як одна з конкретних інтерпретацій політики визнання – та, що фокусується на правах культурних спільнот, символічному статусі груп і необхідності їх публічного визнання [6]. Водночас сама проблематика визнання охоплює значно ширше коло питань, включаючи соціальну інтеграцію, інституційні умови участі та механізми формування індивідуальної ідентичності у межах суспільних відносин.

Поряд із мультикультуралізмом існує цілий спектр теоретичних підходів, які розробляють концепцію визнання у більш широкому соціально-філософському ключі, не обмежуючи її культурним виміром і часто піддаючи критиці його односторонність. У цих підходах визнання постає як універсальний принцип організації соціального життя, що визначає як характер міжособистісних взаємодій, так і структуру соціальних інститутів.

Насамперед варто згадати Акселя Гоннета, який визначає теорію визнання не як політику культурних відмінностей, а як загальну нормативну теорію соціальної інтеграції та соціальних конфліктів. У його концепції визнання постає фундаментальною умовою формування особистісної ідентичності та соціальної свободи, причому цей зв'язок має не лише психологічний, але й структурний характер [5].

Боротьба за визнання у цьому підході інтерпретується як рушій соціальних змін, оскільки вона виникає там, де індивіди або групи стикаються з формами знецінення чи ігнорування їхньої значущості. Таким чином, політика визнання у Гоннета набуває виразного соціально-філософського

і критично-теоретичного характеру, спрямованого на виявлення глибинних механізмів соціальної несправедливості.

Іншу, принципово відмінну лінію представляє Ненсі Фрейзер, яка дистанціюється від зведення політики визнання до культурної проблематики і водночас полемізує з Акселем Гоннетом щодо базових засад його теорії. Для Фрейзер проблема визнання пов'язана не стільки з культурною ідентичністю як такою, скільки із забезпеченням громадянам реальних інституційних умов участі у суспільному житті. У цьому сенсі визнання розуміється як питання статусу і рівноправного доступу до соціальних інститутів, а не лише як символічне схвалення або культурна толерантність [1].

Політика визнання у Фрейзер набуває характеру нормативної критики соціально-економічних структур, які відтворюють статусну нерівність, що дозволяє розширити її аналітичний потенціал за межі культурного виміру. Саме тому вона пропонує поєднати політику визнання з політикою перерозподілу, розглядаючи їх як два взаємопов'язані виміри соціальної справедливості, які мають бути узгоджені між собою [2]. Далі розглянемо ці підходи більш детально.

Теорія соціальних відносин як відносин взаємного визнання у Акселя Гоннета

Німецький соціальний філософ Аксель Гоннет у праці «Боротьба за визнання. Моральна грамати́ка соціальних конфліктів» [5] пропонує цілісну теорію соціальних відносин як відносин взаємного визнання. У межах цієї концепції автор одночасно осмислює процеси формування індивідуальної ідентичності та динаміку суспільного розвитку, підкреслюючи їхню принципову взаємопов'язаність і взаємозалежність.

У теорії Гоннета визнання постає як багатовимірний феномен, притаманний будь-яким міжсуб'єктивним взаємовідносинам і водночас такий, що надає їм нормативної форми. Центральним для нього є поняття взаємного визнання, яке виконує складну і багаторівневу функцію. З одного боку, воно є передумовою формування позитивного ставлення суб'єкта до самого себе, що поступово трансформується у самосвідомість і самоповагу, без яких неможливе становлення повноцінної особистісної ідентичності. З іншого боку, взаємне визнання виступає основою соціальної інтеграції, оскільки саме через інституціоналізовані форми визнання визначається характер взаємодії між членами суспільства, рівень їх довіри один до одного та стабільність соціального порядку.

У своїй соціальній філософії Аксель Гоннет розглядає суспільство як мережу інституціоналізованих відносин взаємного визнання, через які відтворюються як індивідуальні ідентичності, так і сама соціальна цілісність. Це означає, що соціальний порядок формується не лише через функціональну взаємозалежність або спільні інтереси, але й через взаємне підтвердження значущості його учасників, яке закріплюється у різних формах соціальної взаємодії. Відповідно, емоційні, правові та соціально-ціннісні відносини постають як структурні елементи цього порядку, кожен з яких виконує специфічну роль у відтворенні суспільства.

Перша сфера – емоційне визнання – формується у первинних відносинах любові й турботи, передусім у взаємодії між матір'ю та дитиною. Саме тут суб'єкт уперше переживає досвід бути прийнятим і цінним для іншого. Визнання в цій сфері ґрунтується на динамічному балансі між прив'язаністю та автономією: з одного боку, дитина залежить від іншого, а з іншого – поступово набуває здатності до самостійності. Цей тип взаємодії має не лише психологічне, а й соціальне значення, оскільки закладає передумови для формування базової довіри до себе і до світу. Саме така довіра є необхідною умовою для подальшого включення індивіда у складніші соціальні відносини, що, у свою чергу, забезпечує відтворення самої тканини соціального життя.

Друга сфера – правове визнання – пов'язана з формуванням індивіда як носія універсальних прав і обов'язків у межах інституціоналізованого соціального порядку. У цьому вимірі взаємне визнання реалізується через інтерналізацію загальнообов'язкових норм, які постають у формі «генералізованого Іншого» і визначають моральні очікування щодо поведінки членів суспільства. Водночас кожен індивід визнається іншими як автономний суб'єкт, наділений невід'ємними правами. Підкоряючись спільному закону, люди не лише обмежують власну поведінку, але й визнають одне одного як рівноправних учасників соціальної взаємодії, здатних до раціонального ставлення до норм. У цьому процесі формується самоповага як здатність бачити себе повноправним членом політичної та правової спільноти. Таким чином, правове визнання забезпечує не лише індивідуальну ідентичність, а й стабільність нормативного порядку суспільства загалом.

Третя сфера – соціальне визнання – ґрунтується на оцінюванні індивідуального внеску в спільне життя і пов'язана з принципом досягнень та соціальної значущості. У цьому вимірі індивід постає як унікальна особистість, а його діяльність оцінюється з огляду на її користь для інших і для суспільства в цілому. Саме тут індивідуальні відмінності набувають позитивного значення, оскільки вони розглядаються як джерело різноманіття соціальних функцій і можливостей. Переживання такого визнання формує позитивне ставлення до власних здібностей і веде до становлення самовизнання – внутрішньої впевненості у соціальній цінності власної діяльності. Водночас ця сфера є ключовою для відтворення соціальної солідарності, адже через взаємне оцінювання внеску індивідів формується уявлення про спільні цілі та цінності.

У межах цієї теоретичної конструкції формування ідентичності постає як процес, що розгортається одночасно на індивідуальному і соціальному рівнях. Від тілесного індивіда, зануреного у безпосередні відносини залежності, суб'єкт переходить до рівня абстрактного індивіда – носія прав і обов'язків у межах правового порядку, а згодом – до рівня конкретної особистості, яка реалізує себе через власну діяльність і здатна збагачувати як соціальну реальність, так і сферу міжособистісних відносин. У цій триступеневій логіці чітко відчувається вплив гегелівської діалектики: тілесний індивід відповідає тезі, абстрактний індивід – антитезі, а конкретний індивід – синтезу, в якому поєднуються універсальні та індивідуальні виміри людського існування.

Відповідно до цих рівнів ідентичності Гоннет систематизує і форми визнання. На рівні тілесного індивіда задоволення базових і екзистенційних потреб пов'язане з любов'ю, яка має взаємний характер і долає ізольованість через встановлення близьких стосунків. На рівні абстрактного індивіда визначальною є повага до його невідчужуваних прав і свобод, включно з правом на власність, гідний рівень життя, свободу переконань, а також політичні та юридичні свободи, що передбачає взаємне визнання аналогічних прав інших і виконання соціальних обов'язків. Нарешті, на рівні конкретної особистості ключового значення набуває визнання індивідуальних досягнень, яке забезпечує можливість самореалізації та участі у спільному житті.

Таким чином, у теорії Гоннета взаємне визнання виступає не лише умовою формування Я-ідентичності, а й фундаментальним механізмом соціальної інтеграції. Послідовне набуття визнання в усіх трьох сферах є необхідною передумовою повноцінного розвитку як індивіда, так і суспільства. Водночас відмова у визнанні на будь-якому з цих рівнів породжує те, що Гоннет описує як «моральні травми» або порушення умов формування ідентичності, які мають далекосяжні наслідки і проявляються у формі соціальних конфліктів, дезінтеграції та порушення нормативної структури суспільства [5, с. 131–135].

Однак у межах соціальної теорії Аксель Гоннет дефіцит визнання – це не лише причина формування негативної ідентичності. Навпаки, в умовах дефіциту визнання саме боротьба за визнання постає як внутрішній рушій суспільного розвитку, через який суспільство не лише відтворює себе, але й трансформується. Для розкриття цієї тези Гоннет зміщує аналітичний фокус на феномен невизнання, вводячи, зокрема, поняття «невидимості» як специфічної форми соціального виключення.

Суспільство постає як структура, якість якої визначається розподілом відносин визнання, а там, де значні групи систематично позбавляються визнання, формується латентний потенціал глибоких соціальних конфліктів. Відповідно, суспільство, яке інституційно відмовляє своїм членам у визнанні, втрачає здатність до інтеграції, що проявляється у процесах атомізації, ерозії солідарності та підриві нормативного порядку. Саме тому у концепції Гоннета невизнання виступає визначальним чинником соціальних конфліктів, оскільки воно зачіпає базові умови формування ідентичності та участі людини в суспільстві.

Найрадикальнішою формою такого конфлікту Гоннет вважає навмисну й усвідомлену відмову у визнанні індивіда. Ця проблематика отримує системне осмислення у його програмній статті «Невидимість: До епістемології визнання», де невизнання інтерпретується як крайня форма об'єктивації [3, с. 111–126]. У цьому випадку людина сприймається не як носій суб'єктивності, а як функція, ресурс або абстрактна одиниця, позбавлена індивідуальної значущості. У своїй граничній формі така об'єктивація набуває вигляду соціальної «невидимості»: індивід формально присутній у соціальному просторі, але фактично витіснений на периферію символічного порядку і позбавлений можливості бути почутим і визнаним. У такій ситуації перед суб'єктом постає радикальна альтернатива – або включатися у боротьбу за відновлення визнання, яка може набувати навіть конфліктних чи

насильницьких форм, або прийняти стан символічного небуття, що означає фактичну відмову від статусу повноцінного соціального суб'єкта.

Подальший розвиток цієї логіки у праці «Я в Ми: Дослідження теорії визнання» [4] дозволяє Гоннету уточнити, що визнання не може бути редуковане до символічних актів чи культурного схвалення. Він послідовно доводить, що визнання як соціальна практика має інституційний і матеріальний вимір, без якого воно втрачає свою нормативну силу. Якщо індивід визнається як фахівець, майбутній професіонал, ветеран або повноправний учасник спільного соціального проєкту, це визнання повинно бути втілене у конкретних умовах існування – гідному матеріальному забезпеченні, стабільності життєвих обставин і наявності достатнього вільного часу для приватного життя, підтримання міжособистісних зв'язків і особистісного розвитку [4, с.128]. За відсутності цих умов символічне визнання перетворюється на порожню декларацію, яка лише маскує фактичну соціальну «невидимість» і відтворює структурні форми виключення.

Визнання у Ненсі Фрейзер. Дискусія Гоннета та Фрейзер

Логічним продовженням цієї аргументації у соціальній теорії Аксель Гоннет є звернення до дискусії з Ненсі Фрейзер, яка переосмислює межі та пояснювальні можливості теорії визнання.[2]. Якщо у Гоннета соціальні конфлікти інтерпретуються передусім як наслідок дефіциту визнання, що зачіпає формування ідентичності та підриває умови соціальної інтеграції, то Фрейзер ставить під сумнів достатність такого підходу для аналізу сучасних форм несправедливості.

Вона виходить із того, що зведення соціальної несправедливості виключно до проблеми невизнання не дозволяє адекватно пояснити структурні нерівності, закладені у функціонуванні економічних і політичних інституцій. Саме тому Фрейзер зміщує аналітичний фокус із моральної граматики взаємодії на інституційні умови участі, наполягаючи, що визнання втрачає нормативний зміст, якщо не підкріплене матеріальними передумовами, які роблять можливим реальне включення індивідів у суспільне життя. Центральним у її підході стає принцип паритету участі, відповідно до якого справедливими можуть вважатися лише такі соціальні інституції, що забезпечують усім повнолітнім членам суспільства можливість взаємодіяти на рівних засадах. Йдеться не лише про культурне схвалення чи символічну повагу, але й про розподіл ресурсів, який гарантує незалежність, політичний голос і здатність уникати відносин залежності та примусу [2, с.36–38].

У цьому сенсі матеріальний вимір визнання, на якому наголошує Гоннет, може бути інтерпретований як часткова конкретизація тих об'єктивних умов, які у Фрейзер концептуалізуються через паритет участі. Визнання індивідуальних і професійних досягнень у Гоннета передбачає не лише символічне схвалення, а й інституційне забезпечення – доступ до ресурсів, стабільність існування та часову автономію. За відсутності цих умов культурне визнання ризикує перетворитися на декларативний жест, який, як підкреслює Фрейзер, може приховувати відтворення економічної нерівності під мовою поваги та ідентичності.

Водночас принципова відмінність між підходами полягає у рівні аналізу. Для Гоннета визначальним залишається досвід індивіда, який переживає невизнання як моральну шкоду, що безпосередньо впливає на його ідентичність, тоді як Фрейзер переносить акцент на те, чи забезпечують наявні соціальні інституції рівні умови участі для всіх. Таким чином, вона переводить дискусію з феноменології морального досвіду у площину політико-інституційної теорії справедливості, де ключовим стає не лише питання про те, як індивіди сприймають себе, але й те, як організовані соціальні структури, що визначають їхні можливості діяти.

У цьому контексті принцип паритету участі набуває статусу центрального нормативного критерію: соціальна несправедливість має місце там, де окремі групи не можуть брати участь у спільному житті на рівних, тобто позбавлені реальної можливості впливати на колективні процеси, реалізувати свої права і відстоювати інтереси на тих самих умовах, що й інші. Якщо ці умови структурно порушені, то навіть формальне визнання не усуває фактичного виключення. Саме тому, за Фрейзер, зневага або невизнання не завжди є первинною причиною несправедливості, а часто виступає наслідком глибших економічних та інституційних дисбалансів.

Ця позиція отримує системне обґрунтування у спільній праці «Перерозподіл чи визнання? Політико-філософська дискусія» [2], де Фрейзер і Гоннет формулюють принципово різні підходи до структури соціальної справедливості. Якщо Гоннет прагне зберегти концептуальну єдність критичної теорії, інтерпретуючи різні форми пригнічення як варіації дефіциту визнання, то Фрейзер,

навпаки, наполягає на необхідності розрізнення двох автономних, хоча й взаємопов'язаних вимірів несправедливості. Перший – це несправедливість перерозподілу, яка коріниться у структурі політичної економії і пов'язана з нерівним доступом до ресурсів. Другий – несправедливість невизнання, що виникає у сфері культурних значень, символічних ієрархій та статусних асиметрій [2, с.13–16]. Таке розрізнення отримує назву «перспективного дуалізму», відповідно до якого redistribution і recognition не можуть бути редуковані одне до одного, навіть попри їхню взаємозалежність [2, с.7–11].

У межах цього підходу Фрейзер детально аналізує прояви соціально-економічної несправедливості, серед яких вона виокремлює експлуатацію як систематичне привласнення результатів праці одних груп іншими, економічну маргіналізацію, що проявляється у виключенні з повноцінної зайнятості або нав'язуванні принизливих форм праці, а також злиденність як стан, у якому індивіди позбавлені умов для підтримання гідного рівня життя [2, с.23]. Поряд із цим вона розглядає культурні форми несправедливості, зокрема культурне домінування, відмову у визнанні та зневажливість, які формуються у сфері символічних відносин і статусних ієрархій.

Важливо, що ці два виміри потребують різних стратегій подолання. Соціально-економічна несправедливість вимагає змін у розподілі ресурсів, реорганізації поділу праці, розширення доступу до економічних можливостей і демократизації процесів ухвалення рішень. Натомість культурна несправедливість не може бути усунута виключно через економічні реформи, оскільки вона вкорінена у системах значень і потребує трансформації символічних структур, включно з переосмисленням домінантних способів репрезентації та оцінювання ідентичностей [2, с.24].

Саме поєднання цих двох вимірів знаходить вираження у принципі паритету участі, який інтегрує матеріальні та культурні умови у єдину нормативну рамку: соціальна справедливість можлива лише за одночасного забезпечення як об'єктивних умов доступу до ресурсів, так і міжсуб'єктивних умов культурної поваги («Parity of participation requires both the objective condition of material resources and the intersubjective condition of cultural respect» [2, с. 36]). Водночас Фрейзер підкреслює, що усунення несправедливості може відбуватися як через корекцію її наслідків, так і через трансформацію самих структур, що її відтворюють [2, с. 27–31]. Односторонні стратегії – чи то зосереджені лише на культурному визнанні, чи виключно на економічному перерозподілі – виявляються недостатніми: перші можуть співіснувати з поглибленням матеріальної нерівності, другі – відтворювати нові форми символічного пригнічення.

У підсумку теоретична напруга між підходами Гоннета і Фрейзера визначає різні способи осмислення соціальної справедливості. Для Гоннета економічна нерівність постає як форма інституціоналізованого невизнання, а політика перерозподілу – як один із механізмів відновлення порушених відносин соціального схвалення. Для Фрейзера, натомість, перерозподіл і визнання є відносно автономними вимірами, які повинні бути інтегровані у спільну політику справедливості, але не зведені один до одного. Саме ця розбіжність окреслює сучасне поле критичної теорії, у межах якого соціальна справедливість дедалі більше розуміється як багатовимірний процес, що поєднує матеріальні та культурні аспекти і спрямований на забезпечення реальної, а не формальної, рівності участі у спільному соціальному житті.

Айріс Маріон Янг: структурна несправедливість і політика групової диференціації

Поряд із критикою з боку Ненсі Фрейзер важливе місце у розвитку та переосмисленні теорії визнання посідає позиція Айріс Меріон Янг, яка пропонує власну концепцію структурної несправедливості та групової диференціації. Її підхід формується як відповідь на обмеженість теорії визнання, яку розвиває Аксель Гоннет, і спрямований проти редукції соціальних конфліктів до морально-психологічного досвіду невизнання. На відміну від гоннетівського підходу, де ключову роль відіграють міжсуб'єктивні відносини та моральні очікування взаємного визнання, Янг переносить аналіз у площину об'єктивних соціальних структур, що відтворюють нерівність незалежно від індивідуальних намірів акторів.

Цю аргументацію Янг систематично розгортає у праці «Справедливість і політика відмінності» [8, с. 39–65], де вона пропонує аналіз соціальної несправедливості через п'ять форм пригноблення: експлуатацію, маргіналізацію, безсилля, культурний імперіалізм і системне насильство. На її думку, ці форми пригноблення не обов'язково виникають унаслідок свідомих актів дискримінації, але функціонують як результат інституційних практик і соціальних механізмів, що закріплюють нерівність. У цьому сенсі соціальна несправедливість постає не як сукупність окремих актів невизнання, а як

структурна характеристика соціального порядку, яка обмежує життєві можливості певних груп, їх доступ до ресурсів і здатність впливати на прийняття рішень.

Янг підкреслює, що складні форми домінування у сучасних суспільствах не можуть бути адекватно описані лише через категорії образи, приниження чи браку поваги. Соціальна нерівність, на її думку, функціонує передусім як система структурних процесів, які відтворюються у політичних, економічних і культурних інститутах. При цьому суб'єкти можуть навіть не переживати ці форми пригноблення як безпосередній досвід приниження, однак вони об'єктивно обмежують їхні життєві можливості та звужують простір соціальної участі [9].

Саме тому Янг наполягає на тому, що аналіз соціальної справедливості має бути зосереджений не лише на моральних відносинах взаємного визнання, а передусім на структурних відносинах влади, які організовують і відтворюють нерівність. Вона пропонує відійти від пояснення несправедливості через «психологію образи» і звернутися до дослідження інституційних механізмів, що формують асиметрії між соціальними групами. У цьому контексті визнання не заперечується, але розглядається як недостатній аналітичний принцип, якщо воно не поєднується з аналізом структурних умов, у яких закріплюються відносини домінування.

Важливим елементом підходу Янг є також критика універсалістських моделей справедливості, що ґрунтуються на формальній рівності прав. Вона підкреслює, що така рівність може приховувати фактичні асиметрії між соціальними групами, оскільки різні групи займають неоднакові позиції у структурі влади й мають нерівний доступ до ресурсів і політичного впливу. У зв'язку з цим Янг пропонує модель групово-диференційованої політики, яка передбачає врахування специфічних потреб і позицій різних соціальних груп у процесі прийняття політичних рішень. [7]. Такий підхід розширює традиційне розуміння справедливості, орієнтуючи його не лише на індивідуальні права, але й на структурні умови соціальної участі.

У цьому контексті концепція Янг акцентує необхідність трансформації інституцій, що відтворюють нерівність, а також розвитку механізмів політичної репрезентації групових відмінностей. Йдеться про формування такої моделі справедливості, яка враховує специфічні позиції різних груп у структурі влади і спрямована на зміну самих правил функціонування соціальних інституцій. Таким чином, її підхід формує політико-структурну модель справедливості, у межах якої соціальні зміни пов'язуються не лише з моральною трансформацією відносин між індивідами, але й із реформуванням інституційних механізмів.

Розвиваючи цю аргументацію, Янг показує, що значна частина несправедливостей діє опосередковано – через інституційні механізми, які роблять певні групи маргіналізованими або політично безсилими навіть за відсутності явних актів дискримінації. У цьому сенсі її підхід, подібно до концепції Фрейзер, можна розглядати як спробу розширити та скоригувати теорію визнання, вказуючи на її обмеженість у поясненні структурно закріплених форм нерівності. Водночас Янг підкреслює, що боротьба за визнання повинна поєднуватися з боротьбою за зміну самих соціальних структур, інакше вона ризикує залишитися на рівні моральної декларації.

У підсумку різниця між цими підходами окреслює різні моделі осмислення соціальних змін. Якщо для Гоннета рушійною силою виступає морально мотивована боротьба за визнання, яка поступово трансформує соціальні відносини, а для Фрейзера визначальним є поєднання економічного перерозподілу зі статусним визнанням у межах принципу паритету участі, то Янг наголошує на множинності форм пригноблення і, відповідно, множинності політичних стратегій їх подолання. Її підхід не пропонує універсальної моделі, натомість орієнтується на контекстуальний аналіз конкретних конфігурацій влади та розробку диференційованих інституційних реформ.

Таким чином, концепція Янг розширює як гоннетівську ідею боротьби за визнання, так і фрейзерівську модель поєднання визнання і перерозподілу, демонструючи, що без демократичної трансформації самих соціальних структур, у яких формуються позиції різних груп, ані символічне визнання, ані економічний перерозподіл не здатні усунути глибинні механізми соціального пригноблення.

Концепції Аксея Гоннета, Ненсі Фрейзер та Айріс Меріон Янг дозволяють розглядати євроінтеграцію України не лише як зовнішньополітичний курс або процес наближення до Європейського Союзу, а як глибоку трансформацію суспільства. У цьому вимірі євроінтеграція означає поступове формування нових стандартів соціальної взаємодії, демократичної участі та поваги до прав людини. Йдеться про зміну не лише законодавства чи інституцій, а й соціальних практик, що визначають

взаємовідносини між громадянами, рівень довіри до держави та можливості участі різних груп у суспільному житті.

З позиції Гоннета євроінтеграція України може бути осмислена як розширення сфер соціального визнання, що передбачає утвердження рівності, поваги до гідності особи та розвиток інклюзивних інституцій. Водночас підхід Фрейзер підкреслює, що інтеграція до європейського соціального простору має включати не лише символічне прийняття демократичних цінностей, але й забезпечення матеріальних умов для рівної участі громадян. У цьому контексті євроінтеграція пов'язується з подоланням соціально-економічних диспропорцій, зменшенням регіональних нерівностей та створенням умов для рівного доступу до освіти, праці та політичного представництва.

Концепція Янг доповнює цей підхід, акцентуючи увагу на структурних формах нерівності, які можуть зберігатися навіть за наявності формальної рівності прав. У цьому сенсі євроінтеграція України постає як процес трансформації соціальних структур, що відтворюють нерівність, а також розвиток механізмів представництва різних соціальних груп. Поєднання підходів Гоннета, Фрейзер і Янг дозволяє розглядати євроінтеграцію як внутрішній процес демократичної модернізації суспільства, що охоплює розширення визнання, забезпечення рівності участі та подолання структурних форм соціального пригноблення.

Література:

1. Fraser Nancy. *Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation*. 1995. URL: <https://www.ssc.wisc.edu/~wright/Soc924-2011/Fraser-Recognition.pdf>
2. Fraser Nancy, Honneth Axel. *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London : Verso, 2003.
3. Honneth Axel. Invisibility: On the Epistemology of "Recognition". *Proceedings of the Aristotelian Society Supplementary Volume*. 2001. Vol. 75, № 1. P. 111–126. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8349.00081>
4. Honneth Axel. *The I in We: Studies in the Theory of Recognition*. Cambridge : Polity Press, 2012. P. 128.
5. Honneth Axel. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, MA: MIT Press, 1996. ISBN 9780262581479.
6. Taylor Charles. The Politics of Recognition. *Multiculturalism and "The Politics of Recognition"*. Princeton: Princeton University Press, 1992. URL: <https://pdcrodas.webs.ull.es/culturas/TaylorThePoliticsOfRecognition.pdf>
7. Young Iris Marion. *Inclusion and Democracy*. Oxford : Oxford University Press, 2000.
8. Young Iris Marion. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton : Princeton University Press, 1990.
9. Young Iris Marion. *Responsibility for Justice*. Oxford : Oxford University Press, 2011.